

Tímto čtvrtým svazkem Listů se končí souborná edice všech nám dosud známých a dostupných dopisů, jež psala Božena Němcová v letech 1844—1861 členům své rodiny, přátelům, spisovatelům i prostým lidem, s nimiž se stýkala. Dnes tedy známe již 348 jejích dopisů, tj. o 63, o plnou čtvrtinu víc, než znali vydavatelé dřívější. Nemůžeme tvrdit, že jsou to již všechny dopisy Boženy Němcové, o nichž víme ať přímo nebo nepřímě a jež se zachovaly; podle nápovědí a zmínek v autorčiných dosud známých listech napsala Němcová adresátům nám známým dopisů mnohem více a měla mimo tento vydaný soubor ještě také korespondence, z nichž se nám buď dochovaly jen cizí odpovědi, anebo z nichž dosud neznáme nic ani z té, ani z oné strany.

V oddílu Dodatků otiskujeme sedm dopisů z let 1848—1858 (č. 342 až 348), které byly objeveny až po vydání prvních dvou svazků a v době, kdy se tiskl svazek třetí.

Některé dopisy, jež byly známy našim předchůdcům v originále, jsou nezvěstné, takže musíme jejich text přejímat z dřívějších otisků. Z pohřešovaných originálů byly naproti tomu znovu nalezeny dva dopisy: dopis Samu Chalupkovi z 22. listopadu 1855 (Listy II, 164—168; orig. v literárním archivu Národního musea) a dopis poslaný Andreji Sládkovičovi r. 1856 (Listy II, 174—177; orig. v archivu Matice slovenské v Martině); tyto dopisy znovu neotiskujeme, protože v textu nejsou věcné odchylky (paleografický otisk podle rukopisů je v V. a VI. svazku Života Boženy Němcové, str. 352n. a 188n. a kritický otisk dopisu Chalupkovi podle rukopisu již ve svazku Národopisné a cestopisné obrazy Boženy Němcové v Národní knihovně, sv. 52, 1957, str. 194n.). Dopis Andreji Sládkovičovi můžeme teprve podle nalezeného originálu správně datovat: 20. listopadu 1856. (Dvě šikmé čárky v datu čtli naši předchůdci jako římskou II místo arabské 11, takže datovali 20. února 1856; Němcová v datu neužívala římských číslic.)

Neotiskujeme přípravné poznámky k dopisu Doře z období po 4. říjnu 1861, psané tužkou a zčásti nečitelné a nesrozumitelné již proto, že závěrečná část dopisu je vpisována mezi řádky části úvodní, a dále trojí versi nedokončeného dopisu psaného 21. listopadu 1861 z Litomyšle Vojtěchu Náprstkovi. Poznámky k dopisu určenému Doře jsou v Museu Boženy Němcové v České Skalici, tři nedokončené dopisy Vojtěchu Náprstkovi jsou v majetku univ. prof. Josefa Kopala; tyto nedokončené dopisy jsou otištěny v knize Josefa Lelka Božena Němcová, 1920, str. 230—248, třetí z nich ve Vybraných spisech Boženy Němcové, 1957, IV, str. 573 až

580. Uvedené poznámky a zlomky dopisů budou publikovány v samostatné materiálové edici dochovaných rukopisů Boženy Němcové (zápisníků, poznámek, náčrtů).

Neotiskujeme ani dopisy psané rukou Boženy Němcové, psala-li je za někoho nebo pro někoho; tak psala Němcová za Františka Douchu spisovatelům Františku K. Drahoňovskému a Josefu Koublemu 31. března 1860 (1 dvojl., 8°, NM, otisk: Miloslav Novotný, České slovo 20. 6. 1939) a svému synu Jaroslavovi poslala 9. dubna 1860 předlohu, jak asi by měl napsat dopis Barušce Křížkové (otisk: Josef Lelek, Božena Němcová, 1920, str. 144).

Texty dopisů byly připraveny týmž způsobem, který je obecně popsán v edičních poznámkách k svazku Listy III (str. 313—315). Doplnujeme a poznamenáváme příklady nebo typy, které nejsou v zmíněných poznámkách uvedeny, především úpravy, které provádíme na místech, kde oprava bez poznámky (tj. oprava zřejmých písařských omylů nebo nedostatků) není nesporná.

Kvantitu zachováváme v slovech jako *blížíš, hčipnu, jistý* (je i *jistý*), *jístota, mnohém více, Mníchov, navštěva, Nehvízdy, nekůř, nenavidí, nezmiňuj se, nezohybá, oluvko, pamatný, podlouhle široké rukávy* (133), *podnikavý, přistojící dům, raději, radši, seznám, sklídí, skřině, šije* (3. os.), *špičkami, na špaličkách, teplíčko, ujma, v unoru, útočiště, vloní, výjímka, vyňatek, vypověď, vystřikovat, zahradnice, zastavatel* a v přejatém slově *kravátl* (87); ponecháváme kolísání v dvojicích jako *list — líst, nakladatel — nakládátel, podobizna — podobízna, tiskárna — tískárna*; upravujeme však kvantitu v slovech jako *básniček* (2. p. množ.), *dostavník, nadobí, našeho, obalka, památka, pan* (pan Zelený a ještě jeden *pan*, 58), *rozmyšlet, táh* (55, podle jiných míst), *take, usta* (ojedinělé), *velikanský, vidliček* (2. p. množ.), *vyraz, vytisk, začaste, žofinský, ležící, bezstarostněji, laciněji, později, nahorů, v určeném domů, část dluhů* (57), *do krejcarů* (53), *pro jednu šikovnu* (120) na *básniček, dostavník, nádobí, našeho, obálka, památka, pán, rozmyšlet, tah, také, ústa, velikanský, vidliček, výraz, výtisk, začasté, žofinský, ležící, bezstarostněji, laciněji, později, nahoru, v určeném domu, část dluhu, do krejcaru, pro jednu šikovnú, dále v doplňkových tvarech přídavných jmen ve výrazech jako byly (boty) jako plech dobrý místo dobry, Jsou nyní pěkně vydány místo vydány, 68, budu mít spisy vydaný místo vydány, 90* (ponecháváme však bez úpravy ve výrazech: *náhodou měl v Libiši švec pěkné a dobré boty hotovy, 128; kdyby to četl policajt nebo žandarm, jsme všichni nešťastni, 11*), v obecném 2. p. množ. podst. jména *lid* nebo *lidé: v divadle bylo jen asi 200 lidí* (56), *když si dobudete vážnost lidí* (80) místo *lidu* (srov. Listy III, str. 314), a konečně ve výrazech *do domů, kde není délka odůvodněna* (139, 10; 140, 1, 36).

Zachováváme též kvalitu samohlásek a souhlásek, pokud je spojena s výslovností, např.: *Melník; obět, plášť; lékarský; odpuste, přičinovat se, znechuťňovat; v kapce* (= v kapse), *vypomocte, avancírovat*; kolísání *část — část, síňka — sínka, exemplář — exemplár*. Upravujeme *schromážďet* na

shromáždět, nitařka na nítařka, zapečet na zapečet, čturce na čtvrtce, pot se mně se líje na pot ze mě se líje, bractety na braslety (132).

Ponecháváme tvary jako 2. os. jedn. rozkaz. způsobu *nejezděj, uží*, 7. p. množ. *bojemi, koncemi, svícmi*, 7. p. časový *předešlou neděli*, 4. p. množ. *ty* (časy) *mění i lidé*, formy číslovek *čtermi řády* (56), *po čternácti dnech* (86) a tvary podmiňovacího způsobu *abys sis to tak zařídil, abys jsi se tam zdržel, nepotřebovals bys*, jakož i vazby jako *kdybys jí poprosil o něco, teď jí tam už nepošlu* a shodu podle přirozeného rodu ve větě *studentstvo se svícemi stáli okolo něho* (61) a absolutní shodu ve větě *nocleh a snídaně stálo mě 80 kr.* (132). Upravujeme tvar ve větě *přišli odpoledne hosti* (místo *hosty*, 122) a shodu ve větách *dvě armády ptáků proti sobě bojují* (místo *bojuje*, 68), *začež oni ovšem nemohou* (místo *ony*, 88), *vždyť ony vždycky pochybovaly* (místo *oni*, 129) a v přechodníkových vazbách *Tisíckrát Tě libajíc* (m. *libaje*, 96), *Chtíc si příští prázku* (m. *Chtíce*, 121).

Mimo uvedené případy obecného charakteru a mimo doplňky uvedené v textu v hranatých závorkách byly textové úpravy provedeny na těchto místech (strana a řádek):

- 10, 7 *Řeknu* panu Mánesovi m. *Řekni...*;
- 24, 28 *samí nepřátelé* m. *samy nepřátele*;
- 26, 12 *a to pochybno* m. *a <c>tož pochybno* (pův.: *což pochybno*);
- 26, 14 *než by upustil od Itálie* a snad i jiné země m. pův. *než by upustil Itálii...*, pak ... *od Itálii...*;
- 41, 2 *abys po tak dlouhý čas byl nepsal* m. ... *nespal*;
- 43, 37 *Ludvík XIV.* m. *Ludvík IV.*;
- 44, 26 *je doktorem v Březnici* m. *je Dr. v Březnici*;
- 49, 5 *sněhem obsypaná hlava Sněžky* m. *sněhem obsypanou hlavu Sněžky*;
- 72, 18 *v postranní... ulici* m. *v prostranní... ulici*;
- 73, 13 *Se srdečným pozdravením... zůstávám* m. *Srdečným pozdravením...*;
- 76, 35 *co finanční komisarku nebyl by mě nikdo podporoval* m. *co finanční komisarka...*;
- 77, 14 *musím to 25. splatit* m. *musím to 25 f. splatit* (správně: *25ho splatit*);
- 82, 4 *list od Fintelmanna* m. *list od Oehlmanna*;
- 82, 23 *Bude mu hůř, než bylo Tobě, mezi těmi Němci* m. ... *Tobě mezi...*;
- 89, 2-3 *s Francouzi... ve vojsku tureckém sloužícími* m. ... *sloužících*;
- 89, 10 *přišli odcizení* m. ... *odcizené*;
- 91, 14-15 *pro bránění hranic* m. *pro bráně* [konec stránky] *a pro hranic*;
- 91, 17 *na pensí daní mladí a schopní... důstojníci* m. ... *dané mladé a schopné...*;
- 100, 11 *že to všecko je klam, ty sněmy, ten rajchsrát, a celá ta konstituce že je komedie* m. *ten rajchsrát a celá...*;
- 100, 19 *že nebudeš mít na cestu* m. ... *na vestu*;

- 101, 28 protivil se jí m. protivil si je;
 102, 26 a on celý den nebyl doma m. a on celý nebyl on doma;
 103, 1 že do jednoho pokoje s ním nepůjdu m. ...nepůjde;
 120, 17 Kráv mají deset a při faře krásnou zahradu m. ...při faře. Krásnou...;
 128, 10 až se od nich zaplatí m. až se od nich zaplatím;
 128, 18 s pozlacenými špičkami m. se ⟨z⟩pozlacenými špičkami;
 129, 3 slávě, co mně... udělali m. slávě, to mně... udělali;
 130, 22 aby mohl svazek... vydati m. abych mohl...;
 130, 26 v nichž je o slovenských svátcích m. v nichž se ...;
 131, 13 paní Petrovičové m. paní Petroviče;
 132, 32 Mám... do mého pokoje dva vchody m. ...dva schody;
 133, 1 potom je asi šest kroků m. ...asi 6 rok;
 153, 1 na Černule zvoněc m. na Černula zvoněc.

*

Rozepsali jsme opět mnohé zkratky, např. píšeme *milostpaní* místo *M. P.*, a *takové a podobné věci* místo *a t. a p. věci* (91) — ponechali jsme však nejednoznačné zkratky toho druhu ve výrazech *nadávky a t.* (77), *Hannoveránci a t.* (151), ale *exemplárů* místo *exem.* (134, podle většiny, podoba s -ř- je ojedinělá) —, *10 střeviců* místo *stř.* (69), *72 roků* místo *72 ro*, *tolarů pruských* místo *tol. prus.* nebo *pr. tlr.* (ojedinělou zkratku *Th.* přepíšeme *tl.*), *do Vysokého Mýta* místo *do V. Mýta*.

Psaní cizích slov a jmen a psaní přejatých slov upravujeme (píšeme např. *aranžování, portýra, o Genověfě* místo *arangování, portiera, o Geneofě*; zachováváme však podobu *imperditní* (tj. *impertinentní*). Psaní slov *fein, generösně, Reichsrat, Riesenberk* počeštujeme na *fajn, generesně, rajchsrát, Rýzemberk* (35), ponecháváme však autorčino psaní *brausepulver, mehl-speis, Tartüffe*.

V otiscích podle dřívějších vydavatelů restituujeme opatrně zvláště kvantitivy, kde jsou proti běžným formám doloženým v rukopisech odchylné. — Neotiskujeme autorčiny škrty, zaznamenáváme však jeden z nich, vyjadřující spisovatelčino stanovisko: *že jsme pod rakouským císařem a jeho hovadským)kou vládou* (100, 15).